

dere læserskare af alment historisk eller sundhedsfagligt interesserede. Det er lykkedes dem ganske udmærket. På den anden side rummer bogen, som stort set kun behandler emner, der ikke er skrevet om tidligere eller i det mindste i nyere tid, også meget interessant ny viden for fagfolk. Bogen bygger således helt igennem på nye kildestudier og etnologiske undersøgelser, hvilket er fint dokumenteret. Derimod hører vi ikke meget om forfatternes teoretiske overvejelser og studierne relation til den internationale forskning, men det er uden tvivl udeladt helt bevidst for at lette formidlingen af stoffet. Alt i alt er der tale om en velskrevet og vedkommende bog, der giver ny viden både til velfærds- og kulturhistorisk interesserede læsere, men også til dem, der interesserer sig for den nyeste samfundsudvikling inden for ældreområdet. Derfor bør bogen være relevant for mange. De fleste af os bliver jo gamle før eller siden.

Peter Wessel Hansen

| JØRGEN FINK: *Vækstspiral og vækstregime. En materiel teori om økonomisk udvikling*, Aarhus Universitetsforlag 2019, 290 s., 299,95 kr.

Bogen handler om flere ting, men frem for alt om 'lange bølger': Et antal cykliske forløb fra slutningen af 1700-tallet til begyndelsen af 2000-tallet danner et historisk mønster. Mønsteret opstår i samspillet mellem teknologiske nybrud, investeringer og økonomisk vækst. For at konkretisere den historiske teknologiudvikling kan man f.eks. opdele i følgende perioder der viser markante nybrud (det sker for anmelderens egen regning og i modsætning til bogen uden samordning med konjunktursvingningerne): 1) ca. 1760-1810 (tekstilmaskiner, jernudvinding); 2) ca. 1800-1850 (dampmaskiner, værktøjsmaskiner, jernbaner); 3) ca. 1840-1890 (stål, telegrafi, telefoni); 4) ca. 1880-1930 (stærkstrøm, kemi, intern forbrændingsmotor); 5) ca. 1920-1970 (elektronik, elektromekanisk styring, luftfart); 6) ca. 1960-2010 (it, logistik, rumfart, bio-tech); 7) ca. 2000- (kunstig intelligens, klimahåndtering).

I de blot fem „kondratieffske cykler“ Jørgen Fink opererer med, er perioderne og overlappene imellem dem længere; dette er en væsentlig præmis for den samlede model, som skal illustrere en spontan, men regelmæssig samordning af teknologi og konjunktur. Mekanismen er, meget kort fortalt, at en ny dynamisk teknologisk konstellation begynder at vinde frem når den foregåendes potentiale klinger af og væksten dæmpes. Det afløsende regimes kerneteknologi er på dette tidspunkt endnu ikke tilstrækkelig udviklet og udbredt til straks at medføre fornyet højvækst. Nu indledes imidlertid en intensiv fase i

den nye cyklus idet nøgleinnovationer finder sted, og teknologien bliver moden til almindelig spredning via efterligning. I den følgende fase af cyklen bliver vækstregimet ekstensivt, dvs. den generelle økonomiske vækst øges fordi den nye teknologi videreudvikles og materialiseres over en bred front i stedet for blot at tiltrække *first movers*. Ved mætning af behovet og svækkelse af strømmen af innovationer klinger væksten dog efterhånden af. Foretagsomheden dæmpes eller søger i andre retninger. Hvis der foreligger nye teknologiske potentialer, hvad der i reglen gør, indledes en ny cyklus, men det sker et godt stykke tid før den foregående er løbet tør for energi.

Med sin bog om dette fænomen og den tilhørende teori relancerer Jørgen Fink, tidligere Erhvervsarkivet og Center for Erhvervshistorie ved AU, den debat om forholdet mellem konjunktursvingninger og teknologisk innovation og diffusion som fra 1980'erne og 20-25 år frem optog mange forskere i økonomisk historie. I Skandinavien gjaldt det bl.a. Lennart Schön (Lund) og Ole Hyldtoft (København), samt Jørgen Fink selv. Artikler fra hans hånd i *Erhvervshistorisk Årbog* 2008 og 2010 udgør forstudier til nærværende bog.

Emnet blev i 1920'erne behandlet af den sovjetiske økonom Nikolai Kondratiev og havde også Joseph Schumpeters bevågenhed. Den senere såkaldt neo-schumpeterianske tradition vandt ikke stærkt fodfæste i økonomifaget, men skabte ikke desto mindre et synergi-felt mellem økonomi og historie for en generation siden. Temaets appel bunder i ønsket om at forstå det kapitalistiske systems svingende kurs hen over krise, fornyelse, konsolidering og krise igen, som måske er nøglen til dets overlevelse. Allerede Marx var opmærksom på samspillet mellem markedskonkurrence, ny teknologi og øget kapitalmængde; han sammenfattede det i tesen om profitratens faldende tendens. Senere forfattere sigtede ligeledes mod en overordnet samfundsmæssig forståelse af fænomenet; dog har opmærksomheden også været motiveret af det udbudsøkonomiske paradigmes fokus på international konkurrencedygtighed via innovation og god timing af investeringerne.

Jørgen Finks bog bidrager til en velkommen kontinuitet i studiet af økonomisk historie og dertil hørende teori. Læseren vil værdsætte at få genopfrisket det nævnte stof eller blive introduceret til det. Dermed er bogens indhold dog langt fra udtømmende beskrevet. Forfatteren søger også at korrigere og udvikle den eksisterende teori, at applicere teorien på danske forhold og endelig at sætte det hele ind i en metodologisk og videnskabsteoretisk sammenhæng.

Lange bølger-teoriernes stadige udfordring er at påvise at feltets skematik er både nødvendig og tilstrækkelig med henblik på principielt at forstå og konkret at forklare de ydre kendsgerninger. Der er fare for overdeterminering idet andre forklaringer kan forekomme

lige så egnede. Den store depression i 1930'erne og finanskrisen omkring 2010 var begge direkte og umiddelbart fremkaldt af forhold som kun i fjernere led er knyttet til teknologisk forandring. De skyldtes massive svigt i det finansielle system. Ser man på kriseperioden hen over 1970'erne og -80'erne, springer det internationale valutasystems kollaps i øjnene, og desuden det politisk-socialt konsensusammenbrud oven på efterkrigstidens genopbygningsgevinst. Denne hidrørte fra vækstpotentialet ved international spredning af amerikansk teknologi i en verden der hungrede efter investering oven på protektionisme og krig. Med henblik på de store skift i samfundets økonomiske modus og politiske økonomi er der betydelig forklaringskraft i institutionelle, sociale og politiske faktorer der falder uden for lange bølgermodellens ramme.

Sådanne forbehold udelukker dog ikke en stadigt gentaget 'ånde-dræts-cyklus' i økonomien hvor generationer af tidstypiske teknologier med konjunkturforløbene som medium og profitmotivet som aktørernes incitament afløser hinanden. Varigheden angives traditionelt til ca. 50 år, men i Jørgen Finks version bliver det nærmere 100 år, på grund af de lange overlappende sekvenser som bevirker at overgangene udjævnes. Modellen beskriver en fornyende og vækstbærende kraft, men kan næppe bekræftes som historisk hovedmotor uanset hvilken periodelængde der arbejdes med. Den kan ej heller formaliseres abstrakt-logisk: 'Lange bølger' regnes i økonomifaget for en heterodoks variant af vækstteori.

Jørgen Fink er helt på det rene med dette. Hans målsætning er netop at identificere og specificere et mønster, ikke at formulere en lov-mæssighed eller at trænge andre forståelser helt ud. F.eks. slår han fast at i perioder med omfattende påvirkning af det økonomiske system ad politisk vej suspenderes mekanikken i lange bølger-modellen helt eller delvis.

Jørgen Fink går i brechen for 'evolutionær teori', som inden for økonomifaget indtager en marginal rolle i forhold til den neoklassiske mainstream. Spørgsmålet er dog hvor dyb kløften er: Ifølge standardteorien vil sænkning af stykomkostninger i innoverende firmaer øge deres profitabilitet. Efterhånden som andre aktører lærer om muligheden, udbredes anvendelsen dog, og den deraf affødte konkurrence presser priserne ned i en ny ligevægtstilstand, hvilket kan oversættes til økonomisk vækst, anskuet fra forbrugersiden. Fortsættelse af væksten afhænger derefter af nye innovationer. Det er selvsamme mikromekanisme der ligger til grund for de innovative bølger baseret på ny teknologi som Jørgen Fink arbejder med på makro-planet.

Han har ikke desto mindre ret i at økonomernes abstrakte modeller ikke indfanger de sammensatte, successivt udfoldede mønsterdan-

nelser som historiefagets udøvere af gode grunde går op i. Den nyere, såkaldt endogene vækstteori retter sig ganske vist mod modellering af hvordan forskning, udvikling og læring samt appropriering og spredning af (teknologisk) viden finder sted, men heller ikke denne udvidelse af det teoretiske register har noget bredt spektrum fælles med historie (og er i øvrigt umulig for de fleste at sætte sig ind i på grund af den avancerede algebra). I modsætning til abstrakt sammenhængsanalyse arbejder Jørgen Fink for en materiel teori, som bogens titel signalerer. Det kræver en forklaringsramme som på en gang er omfattende, velspecificeret og logisk, og som lader sig teste mod historiske data.

Som følge af disse krav opererer teksten på flere fronter, hvoraf en er selve modellen, en anden dens tillempling på det historiske forløb, og en tredje den begrebslige afgrænsning. Jørgen Fink lægger betydelig vægt på definitioner, ikke mindst af hvad den økonomiske sfære omfatter og ikke omfatter. Den omfattende målsætning er forståelig set i lyset af at teorien nok skal være virkelighedsnær, men på den anden side skal undgå at falde tilbage i en traditionel historisk modus med kontekstbestemt begrebsbrug og vinkling. Det er imidlertid et ganske stort og vanskeligt forehavende at lave sin egen teori. Visse steder kan man rejse konkrete indvendinger; Jørgen Fink og alle hans læsere vil utvivlsomt sammen hilse dette velkommen som led i en nødvendig debat.

Den overordnede argumentationsstrategi i bogen er sværere at debattere konstruktivt, men kalder ikke desto mindre på en kommentar. Tekstens implicite samtalepartner, læseren om man vil, inviteres ind i en sluttet verden som minder lidt om en filosofisk traktat: „Følg min tankegang – du bliver glad for det i længden!“ De fleste forfattere inden for økonomi og historie arbejder på grundlag af begreber andre har formuleret, og tilføjer kun selv ny teori i begrænset omfang. Dette hæmmer måske oparbejdelsen af den store samlede vision, men tillader i højere grad læseren at reflektere undervejs, baseret på allerede (aner-)kendte koncepter. Jørgen Finks metode, hvor alt bygges op næsten fra grunden, er naturligvis legitim. Men som kommunikation betraget sætter den også meget på spil. Partielle resultater og enkeltstående pointer kan gå glip af en fortjent anerkendelse ved tæt integration i én stor teori der er så kompleks at den aldrig kan blive vandtæt.

Eftersom det er en 'materiel' teori, dvs. som bygger på konkret viden, afhænger meget af hvordan empirien håndteres. Jørgen Fink arbejder kyndigt og med mange nuancer på at demonstrere teoriens berettigelse på grundlag af dansk materiale. Det internationale teknologihistoriske billede som – sammen med de skiftende vækstrytmer – danner grundlag for inddelingen af de fem store perioder, er noget

mindre tilfredsstillende. Det er ikke fordi det savner gehalt, men man kunne ønske en større grad af videreudvikling i forhold til de kendte nedarvede inddelinger i teknologiske generationer med hver deres karakteristiske eksempler. Den traditionelle skematik lader vigtige teknologiske felter forblive uomtalte. Der mangler overvejelse af hvilken rolle kontinuerlige, ikke-brudbetingede processer spiller for fornyelsen af det økonomiske vækspotentiale. Betydningen af såkaldte *General Purpose Technologies*, som over perioder på ofte flere hundrede år danner et solidt grundlag for mange løbende innovationsserier på et bredt felt af anvendelsesområder, kunne med fordel være taget op.

Til gengæld har Jørgen Finks øvrige arbejde med finpudsning af skematikken og tydelig pædagogisk forklaring af modellens virkemåde i høj grad båret frugt. I særdeleshed den måde perioderne afløser hinanden på, ikke abrupt, men i en lang overlappende proces, er en nyhed. Den stofmættede bog er et markant skridt fremad i sammenligning med forstudierne fra for ti år siden. Forfatteren når ikke i mål med sine bestræbelser på at slå fast hvad økonomi som fag er for noget, og hvordan man bedst arbejder med økonomi og historie i forening, men han leverer et godt bidrag til debatten herom. Læsere med interesse for lange bølger-problemkredsen bør ikke gå uden om denne bog.

Jan Pedersen

- | ALLAN TØNNESEN, CLAUS M. SMIDT & ULLA KJÆR (RED.): *Hele Danmarks eje. Bygningsfredning i 100 år*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2018, 264 s., 238,00 kr.
- | JANNIE ROSENBERG BENDSEN & MOGENS ANDREASSEN MORGEN: *Fredet. Bygningsfredning i Danmark 1918-2018*, Strandberg Publishing, København 2018, 367 s., 399,95 kr.

I 2018 kunne man fejre 100-året for den første danske bygningsfredningslov, hvilket markeredes med hele to større udgivelser. Den første, antologien *Hele samfundets eje. Bygningsfredning i 100 år* (herefter *Hele samfundets eje*), blev til på foranledning af Foreningen for gamle Bygningers Bevaring, som fik en række af foreningens medlemmer samt nogle udefrakommende fagekspertter til at bidrage. Trods de meget forskelligartede bidrag mener foreningens formand alligevel, at udgivelsen indeholder „ikke blot en nøgtern beskrivelse af [bygningsfrednings]loven og dens nu 100-årige historie, men tillige et bud på, hvad det er, vi stadig savner i vor stræben efter at sikre det bedste og mest karakteristiske af dansk bygningskultur til alle tider“. Den anden udgivelse er en større monografi med titlen: *Fredet. Bygningsfredning i Dan-*